

Р.П. МИГУЩЕНКО, канд. техн. наук, доц., НТУ «ХПІ»;
О.Ю. КРОПАЧЕК, канд. техн. наук, доц., НТУ «ХПІ»;
М.П. АРТЬОМОВ, канд. техн. наук, доц., ХНТУСГ ім. П.Василенка,
Харків

ОДНОПАРАМЕТРОВИЙ КОНТРОЛЬ СТАНУ ДИНАМІЧНИХ ПРОМИСЛОВИХ ОБ'ЄКТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕСТОВИХ СТАТИСТИК

Розглянуті питання оцінки ефективності однопараметрового контролю функціонального стану вібраційних промислових об'єктів за вібросигналами їх вузлів при допомозі тестових Q -статистик. При оцінці отримані і досліджені характеристики вимірювального вібросигналу, що забезпечує інформаційну складову для контролю; розроблено та проаналізовано методичний базис для оцінки стану промислових динамічних об'єктів за їх вібраційними характеристиками; розроблені і досліджені однопараметрові моделі інформаційного вібросигналу.

Ключові слова: вібраційні характеристики, тестові статистики, динамічні об'єкти, контроль стану.

Постановка проблеми. Відомо, що одним з найбільш ефективних способів оцінки поточного функціонального стану більшості промислових об'єктів та його вузлів є визначення стану цих об'єктів за вібраційними процесами, що їх супроводжують. При цьому, важливою задачею контролю або альтернативної діагностики стану складних промислових об'єктів є виконання цієї задачі в динаміці, в режимі реального часу. Неперервний контроль в режимі реального часу дозволяє оптимізувати технологічні процеси в об'єктах, формувати уставки для систем управління, здійснювати неперервну індикацію стану вузлів, вчасно отримувати інформацію про аварійні ситуації в обладнанні тощо.

Неперервний контроль чи альтернативна діагностика стану динамічних промислових об'єктів в реальних виробничих умовах стикається з суттєвим впливом зовнішніх збурень, які пов'язані з різноманітністю режимів контрольованих об'єктів, та зовнішніми дестабілізуючими факторами. Такі збурення призводять до того, що робоча точка, яка відповідає стану контрольованого об'єкту, може змінювати своє положення в просторі інформативних ознак [1]. Причому такі зміни в реальних виробничих умовах, особливо коли об'єкти характеризуються малими постійними часу та транспортними запізненнями, можуть бути досить частими. Визначення дійсного стану об'єкту пов'язане з виконанням відповідної статистичної обробки вібросигналу. При виконанні прикладних задач контролю стану в інженерній практиці найбільш уживаними є одномодельні статистики [2]. Одномодельні статистики як параметри контролю змін спектральних характеристик інформаційних сигналів найбільш прийнятні у випадках, коли час спостереження обмежено триваліс-

тю перехідних процесів, що несуть інформацію про вигляд стану об'єкта контролю [3]. У цьому випадку ймовірнісна модель сигналу є випадковим процесом, який періодично нестационарний за дисперсією і за спектральною щільністю [4].

Мета статті полягає у визначенні ефективності однопараметрового контролю функціонального стану вібраційних промислових об'єктів за вібросигналами їх вузлів при допомозі тестових Q -статистик.

Теоретичні засади. Вібраційні процеси, які досліджуються в даній статті, є процесами нестационарними за спектральною щільністю і характеризуються зміною своїх частотних властивостей у часі. У цьому випадку загальна потужність випадкового процесу (дисперсія процесу) може залишатися практично незмінною, що накладає певні обмеження на вибір тестових статистик. Зміна частотних властивостей вібраційного процесу $X(t)$ знаходить своє відображення в зміні нормованої автокореляційної функції $R(\tau)$. Оскільки остання пов'язана з енергетичним спектром (*теорема Вінера-Хінчина* [5]), виявлення змін автокореляційної функції зручно проводити за допомогою Q -статистик, які функціонально залежать від інтервалу кореляції τ_0 , що розділяє практично некорельовані один з одним відліки вібраційного процесу $X(t)$.

Відомо [4], що оцінкою інтервалу кореляції τ_0 є подвоєний середній інтервал між нулями реалізації $x(t_i)$ процесу $X(t)$. Якщо скористатися методом тимчасової дискретизації для визначення щільності розподілу ймовірності між нулями стаціонарного нормального випадкового процесу, припускаючи, що стан об'єкта контролю – S_0 , то можна замінити реалізації процесу $x(t_i)$ послідовністю опорних імпульсів однакової тривалості

$$\Delta t = \frac{1}{2F_m}, \quad (1)$$

де F_m – максимальна частотна складова вібросигналу $X(t)$.

Вводячи умову статистичної залежності між імпульсами, розділеними інтервалом, не більше ніж $2\Delta t$ (1), скористаємося наближеним виразом для розподілу інтервалів τ_0 між нулями стаціонарного центрованого процесу з автокореляційною функцією $R(\tau)$ [5]:

$$P(\tau_0) = \frac{2 \arccos R(\tau_0) - \arccos R(2\tau_0)}{2 \arccos R(\tau_0)}.$$

Оскільки в експериментальній практиці мають справу з оцінками нормованої автокореляційної функції, то за величину τ_0 беруть інтервал відповідно до умови:

$$R(\tau_0) \approx R(2\tau).$$

У цьому випадку встановлюється ймовірність $P(\tau_0) = 0.5$, що відповідає такому вибору інтервалу дискретизації Δt , коли кількість перетинів вібро-сигналу нульового рівня n_1 в два рази менше, ніж кількість відліків n_2 процесу $x(t_i)$ на інтервалі спостереження T .

Позначимо ймовірність зміни знака реалізації центрованого процесу $X(t)$ як

$$q = \frac{n_1}{n_2}.$$

Тоді статистичні моменти ймовірності q визначаються наступним чином:

$$\left\{ m_q = q; D_q = \sqrt{\frac{q(1-q)}{n_2}} \right.$$

Введемо статистику виявлення зміни частоти перетину нульового рівня процесом $X(t)$:

$$Q = \frac{q - m_q}{\sqrt{D_q}}.$$

Якщо в стані S_0 виконується умова $n_2 = 2n_1$, то нормована статистика

$$Q = \frac{q - 0.5}{0.5} \sqrt{n_2}$$

має симетричне біноміальне розподілення з нульовим середнім значенням і одиничною дисперсією:

$$\left\{ m_Q^{(0)} = 0; D_Q^{(0)} = 1 \right.$$

Зміна інтервалу кореляції внаслідок переходу контрольованого об'єкта з базового стану S_0 в новий S_1 міняє ймовірність зміни знаку в q . Якщо ймовірність для нового стану об'єкта позначити як q_1 , то середнє і дисперсія Q -статистики стануть відповідно:

$$\left\{ m_Q^{(1)} = \frac{q_1 - 0.5}{0.5} \sqrt{n_2}; D_Q^{(1)} = 4q_1(1 - q_1) \right.$$

При виконанні умови $n_1 q > 10$ [6], умовні щільності розподілення Q -статистики для станів S_0 і S_1 можуть бути замінені нормальними розподіленнями:

$$\left\{ f(Q/S_0) \sim N(0,1); f(Q/S_1) \sim N\left(\frac{q_1 - 0.5}{0.5} \sqrt{n_2}, 4q_1(1 - q_1)\right) \right.$$

Ймовірності помилок першого α і другого β роду при використанні Q -статистик для виявлення зміни інтервалу кореляції, а отже, і нормованої спектральної щільності процесу $X(t)$, визначаються наступним чином:

$$\left\{ \alpha = 1 - 2\Phi\left(U_{\alpha/2}\right); \beta = \Phi_0\left(\frac{U_{\alpha/2} - m_Q^{(1)}}{\sqrt{D_Q^{(1)}}}\right) - \Phi_0\left(\frac{-U_{\alpha/2} - m_Q^{(1)}}{\sqrt{D_Q^{(1)}}}\right), \right. \quad (2)$$

де $\Phi_0(z) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_0^z e^{-t^2/2} dt$ – нормована функція Лапласа [6]; $U_{\alpha/2}$ – процентна точка нормованого розподілення для заданого рівня значущості α .

Експериментальні дослідження. Проаналізуємо ефективність застосування Q -статистик при однопараметровому контролі змін спектральної щільності вібросигналу.

Ефективність тестових Q -статистик, як інформаційних параметрів, була перевірена експериментально на вібросигналах з двигуна автомобіля ГАЗ. Були оцінені кількісні дані тестових Q -статистик при насильній зміні режимів роботи двигуна відносно його заданого базового стану S_0 . Нові стани двигуна автомобіля сформуvalи вектор:

$$\left(S_1, S_2, S_3, S_4\right).$$

Таблиця 1 – Числові характеристики Q -статистик

Характеристики Q -статистик	S_0	S_1	S_2	S_3	S_4
q	0.5	0.383	0.356	0.312	0.274
m_Q	0	-1.878	-2.521	-2.634	-3.985
$\sqrt{D_Q}$	1	0.964	0.953	0.945	0.868

При цьому, використовувався ємнісний перетворювач вібрації з вимірюванням віброприскорень в трьох геометричних координатах:

- X_k – поздовжня вісь відносно руху;
- Y_k – поперечна вісь відносно руху;
- Z_k – вертикальна вісь,

який встановлювався безпосередньо на двигун автомобіля.

За даними експерименту авторами були отримані нормовані дані вібро-сигналів, які відповідають станам $S_0 \div S_4$, проаналізовані спектральні властивості вібро-сигналів шляхом побудови вейвлет-зображень та їх автокореляційних функцій.

При аналізі вібро-сигналів на основі Q -статистик враховувався періодичний характер нестационарності процесу $X(t)$ і використовувались максимальні значення статистик Q при фіксованому розмірі часового вікна ідентифікації моделі $T = 2.32$ сек. та інтервалі дискретизації $\Delta t = 5 \cdot 10^{-2}$ сек.

У табл. 1 наведені значення ймовірностей переходу через нуль центрованого вібросигналу, а також його числові характеристики (середнє m_Q і середнє квадратичне відхилення $\sqrt{D_Q}$) Q -статистик для базового S_0 і чотирьох насильно введених режимів об'єкту $S_1 \div S_4$.

Важливою оцінкою одинірних статистик є їх потужність $\gamma_{0j} = 1 - \beta_{0j}$ при переході об'єкту контролю зі стану S_0 в стани S_j ($j = \overline{1, 4}$), а також ймовірність помилки ідентифікації при перевірці *основної гіпотези* H_0 і *альтернативної гіпотези* H_j ($j = \overline{1, 4}$) при рівні значущості $\alpha = 0.05$.

В табл. 2 представлені результати обчислень потужності і ймовірності помилки за (2) критеріальних Q -статистик при виявленні змін кореляційних властивостей вібросигналу $X(t)$ при парній перевірці основної і однієї з конкуруючих гіпотез.

Як видно з табл. 2 ймовірності помилок однопараметрового контролю по Q -статистикам досить суттєві (мінімум в три рази більше заданого рівня значущості ($\alpha = 0.05$)).

Таблиця 2 – Дані потужності та ймовірності помилок для Q -статистик при різних гіпотезах стану об'єкта

Гіпотези	Потужність Q -статистики	Ймовірність помилки
(H_0, H_1)	0.563	0.245
(H_0, H_2)	0.665	0.202
(H_0, H_3)	0.764	0.145
(H_0, H_4)	0.783	0.152

Висновки. Дослідження у статті дозволили отримати наступні результати:

- отримані і досліджені характеристики вимірювального вібросигналу, що забезпечує інформаційну складову для контролю та діагностики;
- розроблено та проаналізовано методичний базис для оцінки стану промислових динамічних об'єктів за їх вібраційними характеристиками;
- на основі Q -статистик, розроблені і досліджені однопараметрові моделі інформаційного вібросигналу.

Список літератури: 1. Мигущенко Р.П. Классификация состояния форсунок дизель-генераторной установки по числовым характеристикам / Р. П. Мигущенко, В. К. Гусельников, О. Ю. Валуцкая // Вестник НТУ «ХПИ». Сер. Энергетика и преобразовательная техника. – 2004. – №5. – С. 88 – 92. 2. Малайчук В.П. Інформаційно-вимірювальні технології неруйнівного контролю: [навчальний посібник] / В. П. Малайчук, О. В. Мозговой, О. М. Петренко. – Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2001. – 2001 с. 3. Обнаружение изменения свойств сигналов и динамических систем / [М. Басвиль, А. Вилеки, А. Бенвенист и др.]; пер. с англ.; под ред. М. Басвиль, А. Бен-

виста. – М.: Мир, 1989. – 278 с. 4. *Жовинский А.Н.* Инженерный экспресс-анализ случайных процес сов / А. Н. Жовинский, В. Н. Жовинский. – М.: Энергия, 1979. – 112 с. 5. *Левин Б.Р.* Теоретические основы статической радиотехники / Б. Р. Левин. – М.: Советское радио, 1975. – 392 с. 6. *Вентцель Е.С.* Теория вероятностей и ее инженерные приложения: [учебное пособие для ВТУЗ] / Е. С. Вентцель, Л. А. Овчаров. – М.: Высшая школа, 2000. – 480 с.

Надійшла до редколегії 28.02.2014

УДК 519.254

Однопараметровий контроль стану динамічних промислових об'єктів за допомогою тестових статистик / Р. П. Мигущенко, О. Ю. Кропачек, М. П. Артьомов // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Математичне моделювання в техніці та технологіях. – Харків: НТУ «ХПІ», 2014. – № 6 (1049). – С. 145 – 150. Бібліогр.: 6 назв. – ISSN 2222-0631.

Рассмотрены вопросы оценки эффективности однопараметрового контроля функционального состояния вибрационных промышленных объектов во вибрации их узлов при помощи тестовых Q -статистик. При оценке получены и исследованы характеристики измерительного вибросигнала, обеспечивающего информационную составляющую для контроля; разработан и проанализирован методический базис для оценки состояния промышленных динамических объектов по их вибрационным характеристикам; разработаны и исследованы однопараметровые модели информационного вибросигнала.

Ключевые слова: вибрационные характеристики, тестовые статистики, динамические объекты, контроль состояния.

UDC 519.254

One-parameter control of the functional state of dynamic industrial objects using Q-test statistics / R. P. Migushchenko, O. Y. Kropachek, M. P. Artemov // Bulletin of National Technical University «KhPI» Series: Mathematical modeling in engineering and technologies. – Kharkiv: NTU «KhPI», 2014. – № 6 (1049). – pp. 145 – 150. Bibliog.: 6 titles. – ISSN 2222-0631.

The question of evaluating the efficiency of one-parameter control of the functional state of industrial vibration objects by vibration level of their units using Q -test statistics is addressed. Characteristics of measuring vibration signal, which provides information component for monitoring, are received and investigated. A methodological basis for estimating industrial dynamic objects by their vibration characteristics is developed and analyzed. One-parameter models of information vibration signal are designed and tested.

Key words: vibration characteristics, Q-test statistics, dynamic objects, functional state control.

УДК 539.3

А.Г. НИКОЛАЕВ, д-р физ.-мат. наук, зав. каф. высшей математики
НАКУ им. М.Е. Жуковского «ХАИ», Харьков;

Е.А. ТАНЧИК, ассист., НАКУ им. М.Е. Жуковского «ХАИ», Харьков

НАПРЯЖЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПОРИСТОГО МАТЕРИАЛА В ОБЛАСТИ МЕЖДУ ЧЕТЫРЬМА СФЕРОИДАЛЬНЫМИ ПОРАМИ

Исследуется напряженное состояние упругого пористого материала, в котором поры моделиру-

© А. Г. Николаев, Е. А. Танчик, 2014